

JUBILEUSZ DOC. DR HAB. ROMUALDA WOJNY

Dnia 10 czerwca 1997 r. w sali Kościuszkowskiej Instytutu Historii PAN odbyła się uroczystość jubileuszu 65-lecia urodzin doc. dra hab. Romualda Wojny, uznanego historyka polskiego, autora wielu cennych prac z zakresu historii Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej, długoletniego sekretarza redakcji naszego rocznika. Uczestników spotkania: Jubilata, zaproszonych gości, przedstawiciele dyrekcji i pracowników Instytutu powitał prof. dr hab. Piotr Łossowski, kierownik Zakładu Dziejów Europy XIX–XX w. i redaktor naczelny „Studiów z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”, pełniący honory gospodarza imprezy.

Pierwszym z okolicznościowych przemówień było wystąpienie prof. dr hab. Stanisława Byliny, dyrektora Instytutu Historii, który skupił się głównie na podkreśleniu zasług Jubilata na polu organizacji nauki. Zaakcentował takie cechy doc. Wojny, jak pracowitość, rzetelność i zaangażowanie, wyraźnie dające się zauważyć w realizacji różnorodnych, odpowiedzialnych zadań, w czasie pełnienia przezeń urzędu wicedyrektora do spraw naukowych. Analogiczne akcenty zawierała wypowiedź prof. dr hab. Janusza Tazbira, byłego dyrektora IH PAN aktualnie sprawującego funkcję sekretarza naukowego Wydziału I Polskiej Akademii Nauk.

Jako trzeci wystąpił dr Henryk Bułhak, bezpośredni świadek skomplikowanych kolei losu doc. Wojny i zarazem jego przyjaciel niemalże od dzieciństwa. Charakteryzując postawę zawodową Jubilata mówca uwypuklił m.in. jego ogromną determinację i konsekwencję w pokonywaniu licznych przeszkód na drodze do naukowego uprawiania historii w niesprzyjających warunkach politycznych okresu stalinizmu i poststalinizmu. W dalszej kolejności głos zabrał prof. dr hab. Ryszard Kiersnowski, który w ciepłych słowach wyraził Jubilatowi uznanie i wdzięczność za jego wkład w zorganizowanie badań naukowych nad problematyką szeroko pojętego Wschodu. Autorem następnej wypowiedzi był prof. dr hab. Janusz Żarnowski, były kierownik Zakładu Dziejów Europy XIX–XX w. i jednocześnie promotor pracy doktorskiej doc. Wojny. Nawiązując do swego promotorstwa mówca zwrócił uwagę na duże umiejętności metodologiczne i warsztatowe ówczesnego doktoranta, które w tamtejszej koniunkturze politycznej okazały się niezbędne do przygotowania, obronienia i wreszcie wydrukowania rozprawy z zakresu historii Rosji, a zwłaszcza Rosji bolszewickiej.

W imieniu kolegów z Zakładu wypowiedziała się niżej podpisana, podkreślając wysoką kulturę, życzliwość i urok osobisty Jubilata, rzucające się w oczy w jego kontaktach z otoczeniem. Natomiast jako reprezentant zespołu Pracowni Dziejów Rosji, kierowanej od wielu lat przez doc. Wojnę zabrał głos dr Andrzej Nowak. W swym adresie podniósł on takie walory swego przełożonego, jak szacunek do młodszych pracowników nauki, dbałość o zaspokojenie ich potrzeb oraz cenny dar stwarzania w pracowni klimatu zaufania i serdeczności.

W odpowiedzi na ten istny deszcz życzliwych słów ze strony obecnych i byłych zwierzchników, kolegów oraz podwładnych Jubilata, nie kryjąc wdzięczności i wzruszenia, pokrótce zaprezentował audytorium swoje zawodowe curriculum vitae. Z wypowiedzi doc. Wojny wynikało, że osiągnięcie statusu uznanego badacza dziejów Rosji prowadziło przez szlak gęsto najeżony przeciwnościami, których pokonywanie miało często wysoką cenę. Przypomnienie niekorzystnego wpływu czynników polityczno-ideologicznych na efekty pracy naukowej niewątpliwie unaocznilo zebrany niebyszałą skalę trudności, jaka istniała dla tych, którzy decydowali się na uprawianie nauki historycznej w aspekcie dziejów Rosji i Związku Sowieckiego w dobie totalitaryzmu komunistycznego. Na marginesie swych wynurzeń Jubilat ujawnił rzecz ciekawą choć może mniej znaną, a mianowicie, że niezależnie od swych wiodących badań rusycystycznych interesuje się problematyką związaną z nomadami; zaowocowało to wcale pokazną książką wydaną w Warszawie w 1983 r. pt. „Wielki świat nomadów między Chinami i Europą”.

Niewątpliwie punktem ciężkości jubileuszu było wystąpienie prof. dra hab. Piotra Łossowskiego poświęcone charakterystyce dorobku naukowego doc. Wojny. Mówca skoncentrował się na trzech pozycjach

książkowych Jubilata, dotyczących dziejów Rosji w przełomowym okresie jej istnienia czyli w latach rewolucji i wojny domowej (1917–1920).

Wprawdzie w poprzednim numerze naszego rocznika zamieściliśmy dokładny wykaz bibliograficzny prac doc. Wojny, lecz przecież lektura tego rodzaju tekstu nie może przybliżyć czytelnikom najważniejszych treści i ustaleń oraz zapoznać z oceną jego rusycystycznego dziejopisarstwa. Stąd też wydaje się celowym uczynić to przy niniejszej okazji przedstawiając obszernie fragmenty wspomnianego wyżej przemówienia profesora Łossowskiego.

Na wstępie mówca skonstatował, że docent Wojna zasłynął w gronie historyków z IH PAN przede wszystkim jako bardzo skrupulatny i wnikliwy badacz Rosji, opierający swe studia o szerokie kwerendy archiwalne i biblioteczne prowadzone w kraju i ówczesnym Związku Sowieckim. Prof. Łossowski podkreślił wysoki stopień trudności, jakie kryła w sobie problematyka, którą zajmował się naukowo Jubilat. Wynikało to przede wszystkim z rygorystycznego funkcjonowania cenzury, jako instrumentu władz totalitarnych, szczególnie uczulonych na wszystko co pisano o Rosji i Związku Sowieckim. Wszakże, zadaniem przemawiającego, docent Wojna z niemałym powodzeniem zdołał przezwyciężyć te przeciwności dzięki zastosowaniu metody prezentacji nieznannej i niezwykle szczegółowej faktografii. W ten sposób Autorowi omawianych prac nierzadko udawało się wprowadzić cenzorów w stan dezorientacji i bezradności, a jednocześnie przeciąć prawdę historyczną.

Pierwszą pozycją z zaprezentowanej przez profesora Łossowskiego triady, stanowiącej fundamentalny zrab dorobku doc. Wojny była wydana w 1975 r. synteza rosyjskiej wojny domowej. Jak stwierdził mówca, ta napisana przystępnie książka daje syntetyczny obraz genezy, przebiegu działań zbrojnych i towarzyszącej im walki politycznej. Bodaj największym walorem pracy jest ukazanie motywów i celów obu walczących stron: bolszewików i „białych”. Oceniając przyczyny zwycięstwa „czerwonych” Autor książki uwypuklił rolę chłopstwa rosyjskiego, którego postawa zadecydowała o rezultacie wojny domowej.

Kolejna pozycja przybliżona zebranych przez profesora Łossowskiego to „Walka o ziemię w Rosji w 1917 r.”, wydana przez Ossolineum w 1977 r. Monografia ta, nawiązująca do poprzednich badań Wojny, poświęconych roli i miejscu kwestii agrarnej w wydarzeniach rewolucji — jak podkreślił mówca — oparta została na imponującej bazie źródłowej. Obejmowała ona zarówno liczne archiwalia jak i bogatą literaturę przedmiotu, w tym wiele niepublikowanych prac doktorskich i habilitacyjnych historyków sowieckich, które — w realiach komunistycznych — jak wiadomo zasługiwały na większą wiarygodność aniżeli teksty drukowane. W dążeniu do ukazania wszechstronnego wpływu wsi na najważniejsze wydarzenia w Rosji w 1917 r. Autor książki skupił się na dwóch wiodących zagadnieniach: ruchach chłopskich oraz reformie rolnej. Dzięki dogłębnej znajomości materii i jej skrupulatnej analizie — jak zaznaczył profesor Łossowski — doc. Wojnie udało się przedstawić i wyjaśnić wiele skomplikowanych problemów. Autor książki m.in. udowodnił, że przez większość rosyjskiego chłopstwa upadek caratu był przyjęty jako fakt dokonany, natomiast sprawę najważniejszą stanowiło otrzymanie ziemi na własność. Bolszewicy — jak pisze doc. Wojna — potrafili umiejętnie zdyskontować ten stan rzeczy i sterując odpowiednio obietnicami doprowadzili do radykalizacji wsi. W szczególności celowi temu służyły tzw. komitety chłopskie jako narzędzie polityczne władz bolszewickich, organizujące wystąpienia przeciwko ziemiaństwu i grabież ziemi dworskiej.

Podsumowując swe wywody dotyczące treści i walorów omawianej książki Jubilata prof. Łossowski stwierdził, że jej Autor starannie uporządkował wszelkie przejawy aktywności chłopów przytaczając liczne przykłady i cyfry. Z drugiej strony ukazał stanowisko władz wobec problemu agrarnego: podejmowane przez Rząd Tymczasowy, lecz nie zrealizowane projekty reformy rolnej, które przesuwano ad calendas Graecas. Wtedy, gdy czas naglił a napór chłopstwa stawał się coraz bardziej forsowny, władze, dostrzegając swoją bezradność, proponowały półśrodki. W sumie Autor w prezentowanej pracy przedstawił kwestię agrarną w całej jej złożoności i nakreślił przekonujący obraz wydarzeń na wsi rosyjskiej od wiosny do jesieni 1917 r. uwypuklając zarazem ich wpływ na ogólny przebieg wypadków w Rosji.

Wreszcie ostatnią, trzecią pozycją w dorobku rusycystycznym Jubilata jest ogłoszona drukiem w 1984 r. monografia pt. „Wieś rosyjska 1918–1920. Przemiany polityczne i społeczne”. Również i w tej pracy Autor podąży w dużej mierze spenetrowanym już przez siebie szlakiem i zajmuje się głównie przebiegiem oraz skutkami wydarzeń polityczno-społecznych na wsi rosyjskiej w pierwszych latach po rewolucji bolszewickiej. Profesor Łossowski zwrócił uwagę na bogactwo i specyfikę bazy źródłowej monografii; wśród mnogości archiwaliów, setek opracowań i wielu niepublikowanych rozpraw ważne miejsce zajmują zbiory dokumentów drukowanych, kroniki, wspomnienia oraz statystyki. W opinii mówcy cechą charakterystyczną omawianej książki jest to, że jej Autor rekonstruuje wydarzenia przede wszystkim na podstawie źródeł pierwotnych, nie zaś literatury. W konsekwencji czytelnik otrzymał oryginalny opis m.in. takich wypadków jak pogromy, grabieże i następujące po nich konfiskaty majątków ziemiańskich w poszczególnych guberniach. Odbiega on

zdecydowanie od schematycznych, uproszczonych ustaleń historyków sowieckich, które obowiązywały przez dziesiątki lat. Jednakże, zdaniem profesora Łossowskiego doc. Wojna niezbyt dobitnie podkreślił destrukcję likwidacji dworów i zawłaszczania dóbr posiadaczy ziemskich. W podobny sposób, porównawczo dla poszczególnych guberni, docent Wojna przedstawił proces podziału zagrabionej ziemi, przebiegający żywo i chaotycznie, przy dużej dowolności i niesprawiedliwości jego egzekutorów.

Referując dalej najważniejsze treści książki Jubilata, poświęconej wsi rosyjskiej w latach 1918–1920, mówca zwrócił uwagę na interesujący wątek stosunków dwóch współpracujących ze sobą partii: eserowców i bolszewików. Autor pracy wyraźnie dał w nim do zrozumienia, że eserowcy traktowali chłopów i ich interesy poważnie, widząc w nich klasę społeczną wiodącą w przyszłości, występowali także przeciwko ogoławaniu wsi z żywności. Faktycznie jednak głód stał się orężem walki politycznej, nastąpiła likwidacja wolnego handlu wsi z miastem a bolszewicy zdobywali przewagę zaprowadzając dyktaturę aprowizacyjną. W dziele rozbijania wsi, rekwirowania żywności oraz przymusowego wcielania chłopów do kółchozów i komun rolniczych, które już wówczas tworzone, narzędziem bolszewików były tzw. komitety biedoty wiejskiej. Z wywodów doc. Wojny wynika — skonstatował prof. Łossowski — , że pierwsze formy tzw. uspołdzielczania wsi, pomimo forsownego ich tworzenia były przedsięwzięciami sztucznymi i rachitycznymi.

Chociaż w przeciwieństwie do okresu 1918–1919 lata 1919–1920, w opinii mówcy, potraktowane zostały przez Autora bardziej pobieżnie, to jednak zdołał on uchwycić sprawy najważniejsze, a konkretnie takie konsekwencje posunięć władz bolszewickich jak: wyludnienie wsi idące w parze z jej rozwarstwieniem, pauperyzację chłopstwa i upadek rolnictwa. Wszystko to w kontekście zagrabiania przez państwo produktów żywnościowych chłopom w drugiej połowie 1920 r. doprowadziło do nowej fali buntów, przeradzających się w powstania. Tak więc doc. Wojna zaprezentował wydarzenia wyzwolone przez rewolucję, które dokonywały się zarówno ogólnie jak i oddolnie, co skutkowało nieodwracalnymi zmianami strukturalnymi.

W rekapitulacji profesor Łossowski uznał, że zasadniczy dorobek rusycystyczny Jubilata, tworzony w nader trudnych warunkach, generalnie biorąc, w dużym stopniu wytrzymał próbę czasu. Podstawowe zręby trzech najważniejszych prac doc. Wojny ostały się, albowiem zrekonstruowany dużym nakładem pracy obraz wsi rosyjskiej, bijący w oczy ogromem krzywd i nieprawości, które się wówczas dokonały, jest w swym ogólnym zarysie prawdziwy. Ponadto trzeba zaznaczyć — kontynuował swą konkluzję mówca — iż ujęcie takiego tematu w ówczesnych realiach było absolutną nowością. Ta pozytywna ocena wszakże nie oznacza, że dziś Autor nie mógłby w sposób bardziej krytyczny spojrzeć na omawiane problemy i zweryfikować wiele ocen, zwłaszcza dotyczących roli odegranej przez bolszewików. W sumie jednak — zdaniem mówcy — należy skonstatować, że doc. Wojna wniósł do historiografii polskiej trwały wkład w zakresie badań nad dziejami Rosji w przełomowym okresie jej istnienia w latach rewolucji i wojny domowej.

(Oprac. Elżbieta Znamierowska-Rakk)

POSIEDZENIA NAUKOWE ZAKŁADU DZIEJÓW EUROPY XIX–XX w.
INSTYTUTU HISTORII PAN (październik 1996 — wrzesień 1997)

- 1996
- 1 X Omówienie książki: N. Gaškaitė, D. Knodytė, A. Kašeta, B. Klevičius, *Lietuvos partizanai 1944–1953*, (Partyzanci Litwy 1944–1953), Kowno 1996 — ref. dr Bronisław Makowski.
- 8 X Omówienie książki: I. W. Michutina, *Polsko–sovietskaja wojna 1919–1920*, Moskwa 1994 — ref. doc. dr hab. Romuald Wojna.
- 15 X Omówienie książki: R. Szawłowski, *Wojna polsko–sowiecka 1939*, Warszawa 1996 — ref. dr Aleksander Achmatowicz.
- 22 X Sprawozdanie z pobytu naukowego w Bułgarii — ref. doc. dr hab. Elżbieta Znamierowska–Rakk.
- 29 X *Zwrot w stosunkach polsko–litewskich jesienią 1938* — ref. prof. dr hab. Piotr Łossowski.
- 5 XI *Inscenizacja utworów Majakowskiego w teatrach polskich 1954–1956* — ref. doc. dr hab. Andrzej Korzon.
- 12 XI Omówienie książki: *Wostocznaja Prussija s drierwiejszych wremien do konca wtoroj mirowoj wojny*, Kalingrad 1996 — ref. dr Jan Kostrzak.
- 18 XI Omówienie książki: J. Łukasiewicz, *Dyplomata w Paryżu 1936–1939*, Warszawa 1995 — ref. doc. dr hab. Michał J. Zacharias.
- 26 XI *Bitwa warszawska w świetle korespondencji marszałka Focha i generała Weyganda* — ref. dr Maria Pasztor.
- 3 XII *Stosunki polsko–litewskie w latach 1922–1923* — ref. prof. dr hab. Piotr Łossowski.
- 10 XII *Wokół referatu Inesy Jazborowskiej pt. Myśl polityczna Rosji o Polsce i Polakach* — ref. dr Aleksander Achmatowicz.
- 17 XII *Dyplomacja polska wobec dyktanda mocarstw (lipiec 1943–luty 1944)* — ref. doc. dr hab. Marek Kamiński.
- 1997
- 7 I *Życie codzienne Wilna w latach II wojny światowej* — ref. prof. dr hab. Stanisława Lewandowska.
- 14 I *Działalność Ambasady RP w Kujbyszewie w świetle raportów NIK Rządu RP w Londynie* — ref. mgr Daniel Boćkowski.
- 21 I Omówienie książki: P. Eberhardt, *Między Rosją a Niemcami*, Warszawa 1996 — ref. doc. dr hab. Romuald Wojna.
- 28 I *Negocjacje między Polską a Ukraińską Republiką Ludową 1918–1919* — ref. dr Michał Klimecki.
- 4 II *Stabnące lobby. Działalność propolskich grup parlamentarnych we francuskim Zgromadzeniu Narodowym w latach 1921–1936* — ref. dr Maria Pasztor.
- 11 II Omówienie książki: H. Bułhak, *Polska–Francja. Z dziejów sojuszu 1922–1939*, część I (1922–1932) Warszawa 1995 — ref. prof. dr hab. Wiesław Balcerak.
- 18 II Przedstawienie koncepcji pracy: *Polityczne i ustrojowe przemiany w Jugosławii 1945–1991* — ref. doc. dr hab. Michał J. Zacharias.
- 25 II Przedstawienie koncepcji pracy: *Polityka wschodnia Józefa Piłsudskiego 1918–1921* — ref. dr Andrzej Nowak.
- 4 III Omówienie książki: J. Gruchała, *Tomasz G. Masaryk*, Wrocław 1996 — ref. doc. dr hab. Marek K. Kamiński.
- 11 III *Sowietso–polskoje odnoszenija na stranicach niezwiestnych dokumentów (1920–1930)* — ref. prof. dr Jurij Leontjonowicz Djakow.
- 18 III *Polski ruch narodowościowy na Białorusi i Litwie w przededniu i w czasie rewolucji 1905 r.* — ref. dr Aleksander Smoljanczuk.
- 25 III Przedstawienie koncepcji pracy: *Federacja Słowian Południowych 1943–1949* — ref. doc. dr hab. Elżbieta Znamierowska–Rakk.
- 8 IV *Położenie polskiego szkolnictwa w niepodległym państwie litewskim 1918–1940* — ref. mgr Krzysztof Buchowski.
- 15 IV Omówienie książki: P. P. Żurawski vel Grajewski, *Sprawa ukraińska na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r.*, Warszawa 1995 — ref. doc. dr hab. Romuald Wojna.
- 22 IV *Historyk jako dyplomata* — ref. doc. dr hab. Maciej Koźmiński.
- 29 IV *O rewolucji rosyjskiej z innego punktu widzenia* — ref. dr Aleksander Achmatowicz.

- 6 V *Ultimatum polskie do Litwy w marcu 1938 r.* — ref. prof. dr hab. Piotr Łossowski.
- 13 V *Wysiedlenie ludności litewskiej z południowej Suwalszczyzny na początku 1941 r.* — ref. dr Bronisław Makowski.
- 20 V *Narodziny systemu poglądów Ligi Narodowej, „Głos”, „Przegląd Społeczny” i wizja antyniemieckiej Polski ludowo-etnicznej* — ref. mgr Władysław Bułhak.
- 3 VI *Najnowsze syntezy historii Polski* — ref. doc. dr hab. Andrzej Korzon.
- 17 VI Omówienie książki: E. W. Hazard, *United States Foreign Policy and the Conflict in Romania 1943–1953*, New York 1996 oraz J. T. Popescu, *Świadectwo*, Warszawa 1996 — ref. Andrzej Koryn.
- 9 IX Omówienie książki: A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 1995 — ref. doc. dr hab. Andrzej Korzon.
- 16 IX *Radziecki system blokowania informacji po 1945 r.* — ref. dr Zbigniew Romek.
- 23 IX Omówienie książki: S. Lewandowska, *Życie codzienne Wilna w latach II wojny światowej*, Warszawa 1997 — ref. prof. dr hab. Piotr Łossowski.
- 30 IX Omówienie zbiorów dokumentów: „Organy gosudarstwiennoj bezopasnosti SSSR w Wielikoj Otieczestwiennoj wojnie”, t. I, II, Moskwa 1995 — ref. dr Aleksander Achmatowicz.

(E. Z–R)